

МИЛИЦА Д. КОВАЧЕВИЋ*
Факултет за специјалну едукацију и
рехабилитацију
Београд

УДК 343.13:316.774
Монографска студија
Примљен: 12.09.2015
Одобрен: 16.10.2015

КРИВИЧНИ ПОСТУПАК И ИЗВЕШТАВАЊЕ У МЕДИЈИМА**

Сажетак: Јавност има право да буде упућена у рад правосуђа, односно у исход и ток кривичних поступака, посебно када су у питању тешка кривична дела, као и кривична дела извршена од стране јавних личности. Исто тако, и окривљени имају своја права која не смеју бити повређена неадекватним извештавањем и олаким изношењем претпоставки. Треба наћи праву меру између благовременог и потпуног информисања и поштовања права окривљених, то јест омогућити слободу изражавања уз неометано одвијање кривичних поступака. Стога је циљ рада да се представи нормативни оквир који уређује ову област у Србији, те да се у нашим условима анализира примена стандарда које је осмислио Европски суд за људска права у својој богатој пракси у вези са чл. 6. и 10. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода. Из наведеног на крају произлазе одређене препоруке за унапређење поступања.

Кључне речи: кривични поступак, претпоставка невиности, Европски суд за људска права, слобода изражавања

Уводна разматрања

У медијима свакодневно наилазимо на многобројне натписе о бруталном насиљу, корупцији и имовинском криминалитету. Исто тако, носиоци државних функција нас обавештавају о успесима које државни механизми остварују у сузбијању криминалитета. Сасвим је природно да се јавност интересује за оваква дешавања, најпре због природне тежње да саосећамо са онима који преживљавају трагедије, али и због лако разумљиве потребе да будемо упућени у ризике по сопствену безбедност (Jewkes, 2011: 32). Такође, нормално је и да нас званичници обавештавају шта се предузима како бисмо били сигурни у

* milica.kovacevic@fasper.bg.ac.rs

** Текст је настао као резултат рада на пројекту Развој методологије евидентирања криминалитета као основа ефикасних мера за његово сузбијање и превенцију, бр. 179044, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја, а реализује Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију. Руководитељка пројекта је проф. др Весна Николић-Ристановић.

својим кућама и на радним местима, те како би држава сносила што мање штете од недозвољених активности. Са друге стране, не може се порећи ни тврдња да сензационалистички конципираним вестима медији привлаче публику, па и остварују бољу продају и рејтинг (Surette, 2011, Jewkes, 2011: 32), односно да политичари остварују лаке поене говорећи понекад и о резултатима које тек треба остварити, то јест о кривичним поступцима којима се ни не назире крај.

Све ово је сасвим очекивано, али се и поред тога жеља за остваривањем добити и потреба за информисањем јавности не смеју сукобљавати са заштитом људских права осумњичених и оштећених, нити са гарантовањем претпоставке невиности. Не сме се сметнути с ума да се још у Јустинијановој кодификацији, дакле у 6. веку, истицало да је дужност доказивања на ономе ко оптужује, а не на ономе ко се брани, те да је боље да кривац избегне казну, но да невин буде осуђен (Thayer, 1897). Такође, медијско извештавање не би требало да угрози могућност откривања и даљег процесуирања кривичних дела, нити да доприноси вршењу својеврсног притиска на носиоце правосудних функција. Притисак на правосудје се посебно актуелизује када носиоци државних функција прејудицирају какав би исход један кривични поступак требало да има. Одговорно извештавање медија, пак, подиже ниво упућености грађана у питања од општег значаја, а може потпомоћи и остваривање генералнопревентивне функције кривичног права. Медији помажу и проношењем гласа о донетим судским пресудама, што може допринети осећају задовољења правда и јачању општеприхваћених вредности. Супротно од тога, пуко инсистирање на томе да су бестијални злочини нешто што се дешава сваки дан и на сваком кораку доприноси повећању страха од криминалитета (Lee, 2007).

Налазимо да се у нашој литератури недовољно говори о проблему објективног и потпуног извештавања о кривичном поступку,¹ те да на ширем плану и не постоји свест о опасностима које неадекватно извештавање о овој проблематици носи. С тим у вези треба имати у виду да је пред Европским судом за људска права (скраћено: ЕСЉП) створена значајна база случајева у којима је расправљано управо о повреди претпоставке невиности, односно о слободи изражавања у вези са извештавањем о кривичном поступку. Стога је циљ даљих излагања да се укаже на основне проблеме при извештавању о кривичном поступку, те на проблеме у вези са поштовањем претпоставке невиности, односно да се потом дају одређене препоруке у циљу будућег унапређења праксе.

Нормативно уређење извештавања о кривичном поступку

Поштовање претпоставке невиности је загарантовано највишим правним актом у нашем правном систему. Тако Устав РС (*Службени гласник РС*, број 98/2006) предвиђа да се свако сматра невиним за кривично дело док се његова

¹ Нисмо наишли на дела монографског карактера која би се бавила овом проблематиком, али наглашавамо да постоји одређени број научних радова посвећених овој проблематици. Вид. Бајовић, В. (2010) Претпоставка невиности и слобода штампе. *Анали Правног факултета у Београду*, 1, 194-210.

кривица не утврди правноснажном одлуком суда (чл. 34, ст.3). Претпоставка невиности је предвиђена међу осталим гаранцијама које омогућавају правну сигурност у казненом праву, као што су начело легалитета, забрана ретроактивне примене закона и забрана поновног суђења за исту кривичну ствар. Уколико се претпоставка невиности не би адекватно штитила то би могло довести у питање и поштовање права на правично суђење, такође загарантованог Уставом (чл. 32).

Законик о кривичном поступку (*Сл. гласник РС*, бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 и 55/2014), разуме се, такође гарантује поштовање претпоставке невиности. Осим што је чланом 3. прописано да се свако сматра невиним све док се његова кривица за кривично дело не утврди правноснажном одлуком суда, исто тако је наглашено да су државни и други органи и организације, средства јавног обавештавања, удружења и јавне личности дужни да се придржавају ове претпоставке и да својим јавним изјавама о окривљеном, кривичном делу и поступку не повређују права окривљеног.

Даље, Закон о јавном информисању и медијима (*Сл. гласник РС*, бр. 83/2014) у чл. 73. предвиђа да се у циљу заштите људског достојанства, као и независности, угледа и непристрасности суда или другог надлежног органа, нико у медију не сме означити учиниоцем кажњивог дела, односно огласити кривим или одговорним пре правноснажности одлуке суда. Затим, чл. 74. прописује да се информације из кривичног поступка који је у току могу објавити ако су изнете на главном претресу или ако су прибављене или ако су могле бити добијене од органа јавне власти на основу закона којим се уређује приступ информацијама од јавног значаја. Битно је и то што закон предвиђа да уколико је у медију објављена информација да је против одређеног лица покренут кривични поступак, то лице има право, кад се поступак оконча, да од одговорног уредника захтева да, без накнаде, објави информацију о правноснажном обустављању поступка, одбијању оптужбе, односно ослобађању од одговорности. Уколико одговорни уредник не објави ову информацију, а не постоји неки од разлога за необјављивање, као и ако информацију објави на непрописан начин, ималац права може против одговорног уредника поднети тужбу за објављивање информације. Подразумева се да не треба губити из вида да су новинар и одговорни уредник јавног гласила дужни да пре објављивања информације која садржи податке о одређеном догађају, појави или личности, са пажњом примереном околностима, провере њено порекло, истинитост и потпуност, сходно чл. 9. ст.1. Закона о јавном информисању и медијима.

Коначно, Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја (*Сл. гласник РС*, бр. 120/2004, 54/2007, 104/2009 и 36/2010) предвиђа да информација од јавног значаја јесте информација којом располаже орган јавне власти, настала у раду или у вези са радом органа јавне власти, садржана у одређеном документу, а која се односи се на све оно о чему јавност има оправдан интерес да зна, сходно чл. 2, ст. 1. Што се тиче оправданог интереса, законодавац појашњава да се сматра да оправдани интерес јавности да зна постоји увек када се ради о информацијама којима располаже орган власти које се од-

носе на угрожавање, односно заштиту здравља становништва и животне средине, док се, ако се ради о другим информацијама, сматра да оправдани интерес јавности да зна постоји, осим ако орган власти докаже супротно (чл. 4). Дакле, полази се од претпоставке да јавност има право да зна, те би надлежни орган власти морао посебно да образлаже зашто у конкретном случају таква претпоставка не стоји. Ипак у закону је предвиђена и могућност искључења и ограничења слободног приступа информацијама од јавног значаја, тако да орган власти неће тражиоцу омогућити остваривање права на приступ информацијама од јавног значаја, ако би тиме угрозио, омео или отежао спречавање или откривање кривичног дела, оптужење за кривично дело, вођење преткривичног поступка, вођење судског поступка, извршење пресуде или спровођење казне, или који други правно уређени поступак, или фер поступање и правично суђење (чл. 9, ст. 1, тач. 2.).

И на међународном нивоу је овој проблематици посвећена значајна пажња. Тако Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (Рим, 1950, скраћено: ЕКЉП) у чл. 6. који је посвећен праву на правично суђење предвиђа претпоставку невиности, док чл. 10. установљава слободу изражавања. Уживање слободе изражавања повлачи за собом дужности и одговорности, те се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристрасности судства. Но, пракса ЕСЉП указује да је понекад веома тешко истовремено остварити поштовање права на правично суђење и претпоставку невиности на једној страни и уважавање слободе изражавања на другој страни. Уз то, треба имати у виду и чл. 8. ЕКЉП који гарантује право на очување приватности личног и породичног живота. Овој суд је стога настојао да развије одређене стандарде који би олакшали постизање такве равнотеже, о чему ће накнадно бити речи.

Савет Европе је усвојио *Препоруку о медијском извештавању о кривичном поступку*, R број 2003/13, од 10. јула 2003. године. Препорука садржи 18 принципа чије би уважавање требало да омогући потпуно и објективно извештавање јавности, али и неометано одвијање кривичног поступка и поштовање права заинтересованих лица. Први принцип предвиђа да јавност треба да буде упућена у рад правосуђа и полиције, те да стога новинарима мора бити омогућено да слободно извештавају и коментаришу те активности, уз могућност ограничавања ове слободе у рестриктивно одређеним случајевима. Пети принцип сугерише да правосуђе и полиција треба да дају обавештења по могућству преко одговарајућих представника за јавност, и то на начин који неће дискриминисати било које медије. Десетим принципом је наглашено да правосудни систем и полиција треба да се суздрже од пласирања информација на начин који би могао утицати на објективност при даљем поступању, посебно уколико у кривичном поступку учествују и судије поротници и лаици. Осамнаести принцип, на крају, предвиђа да након одслужења казне осуђена

лица не треба спомињати у медијима у контексту који се тиче извршеног кривичног дела, а како се не би угрозила њихова будућа реинтеграција.

Извештавање о кривичном поступку, кључни проблеми и пракса Европског суда за људска права

Кључне проблеме у вези са извештавањем о току кривичног поступка могли бисмо свести на: непоштовање претпоставке невиности, изношење непроверених информација, извештавање којим се угрожава даље вођење кривичног поступка и онемогућавање медија да извештавају о кривичном поступку у неоправданим случајевима. ЕСЉП у начелу прихвата могућност да слобода изражавања буде ограничена, али само у случајевима када су испуњени сви услови који такво ограничење чине неопходним и неизбежним (Macovei, 2004: 20). Наиме, прво је потребно да национални прописи јасно дефинишу разлоге због којих је допуштено ограничавање слободе, односно да формално-правно посматрано постоји одговарајући пропис на који се дата држава позива. Но, није довољно само да је форма задовољена, јер је други предуслов и да ограничење слободе изражавања служи одређеном легитимном циљу, као што је то, примера ради, онемогућавање недозвољеног утицаја на непристрасност суда, па самим тим и заштита права окривљених. Треће, ограничење слободе мора бити такво да се може сматрати прихватљивим у друштву заснованом на демократским мерилима.²

У предмету *Du Roy* и *Malaurie* против Француске³ ЕСЉП је установио стандарде на основу којих се процењује када се забрана извештавања о кривичном поступку коси са слободом штампе. *Du Roy* и *Malaurie* су били уредник и новинар једног француског часописа који је објавио чланак о наводним злоупотребима службеног положаја и преварном поступању једног високог чиновника државне компаније која се бави изградњом радничких станова. Та државна компанија је одлучила да поднесе кривичну пријаву против свог бившег упосленика, а кривичном гоњењу би се придружио и одређени број акционара. Међутим, поменути руководиоца обратио се суду са притужбом да су о њему изнете неистине и да је повређено право на претпоставку невиности. Француски суд је казнио новинара и уредника симболичном новчаном казном, истичући да је чланак садржао податке који су могли утицати на непристрасност суда, али и на интегритет лица која су спомињана у негативном контексту, а све то без правноснажне пресуде којом се утврђује одговорност. ЕСЉП је разматрајући представку утврдио да у овом случају јесте дошло до повреде чл. 10. ЕКЉП којим је загарантована слобода изражавања. Ово становиште образлаже на следећи начин. Прво, ЕСЉП налази да се начело слободе изражавања не може односити само на ситуације када се износе чињенице које једно лице не представљају на негативан начин, односно које о једном догађају

² Вид. *Worm* против Аустрије, представка бр. 83/1996/702/894, пресуда од 29. августа 1997. године, § 35-55.

³ Представка бр. 34000/96, пресуда од 3. октобра 2000. године

или лицу говоре на индиферентан начин, већ напротив да се та слобода односи и на изношење чињеница које су увредљивог, узнемиравајућег, па и шокантног садржаја. Друго, држава утемељена на демократским начелима изискује да се поштује начело слободе штампе и изражавања, то јест да се негује плурализам, толеранција и отвореност ка сучељавању различитих ставова. Треће, новинарска слобода при извештавању о догађајима од јавног интереса може досегнути и границе провокације и претеривања, с тим што не сме довести у питање поштовање права других и чување тајности поверљивих података. С тим у вези као четврто, евентуална ограничења слободе штампе могу бити прихватљива, али надлежни треба веома пажљиво да оцене када је ограничавање слободе заиста неопходно у једном демократском друштву. Пето и коначно, ЕСЉП није тај који цени да ли су разлози ограничавања слободе изражавања у једној држави оправдани или не, али јесте позван да процени да ли је дата држава при ограничавању слободе у сваком конкретном случају определила релевантне и довољне разлоге за ограничавање слободе.⁴ Дакле, произлази да није било оправданих разлога да новине не извештавају о овом случају који се тича јавног интереса, нити је извештавање угрозило исход будућег кривичног поступак, те је ограничавање слободе изражавања било неосновано.

У неким другим случајевима ЕСЉП је, пак, утврдио да је новинарско извештавање проузроковало повређивање права одређених лица. Тако су у предмету *Flux* против Молдавије (No. 6)⁵ одговорна лица из једног часописа новчано кажњена због објављивања непроверених гласина. Наиме, новинари су објавили да директор једне средње школе узима мито за уписивање ученика и да злоупотребљава школску имовину, при чему су ову тврдњу базирале на анонимној дојави наводно потписаној од стране родитеља ученика и других заинтересованих лица. Часопис је одбио да објави деманти директора школе. Одговорна лица из часописа су се обратила ЕСЉП захтевајући да се утврди да је новчаним кажњавањем од стране националног суда повређено право на слободу изражавања. ЕСЉП је заузео став да није дошло до повреде чл. 10. ЕКЉП, односно да слобода штампе не ослобађа новинаре обавезе да јавност извештавају одговорно и да тврдње које износе јасно подупру доказима. Новине имају право да аргументовано износе сумњу да је неко извршио кривично дело, али не и да тврде тако нешто у одсуству не само правноснажне пресуде, већ и било какве иницијације кривичног поступка.⁶

ЕСЉП је у својим пресудама креирао и стандарде на основу којих се процењује да ли је понашањем државних службеника и функционера повређена претпоставка невиности. Тако је у предмету *Allenet de Ribemont* против Француске⁷ утврђено да су званичници давали преурађене и несмотрене изјаве, што се коси са поштовањем права окривљеног. Наиме, подносилац представке је био осумњичен да је убио бившег познатог политичара, а због одређених позјамица које је овај дао подносиоцу представке и његовом познани-

⁴ *Du roy* и *Malaurie* против Француске, § 27.

⁵ Представка бр. 22824/04, пресуда од 29. јула 2008. године

⁶ *Flux* против Молдавије (No. 6), § 31

⁷ Представка бр. 15175/89, пресуда од 10. фебруара 1995. године

ку и наводном саучеснику. На дан хапшења подносиоца представке министарство унутрашњих послова је одржало прес конференцију на тему будућег буџета полиције, али је министар истовремено дао и изјаву о истрази која се управо одвијала уз констатацију да је случај веома једноставан и да су сва инволвирана лица ухапшена. Подносилац представке је једно време био у притвору, а касније је обустављен поступак против њега. Иако су представници државе тврдили да изјавама полицијских званичника није повређена претпоставка невиности, јер то није могло утицати на касније одлуке суда као независне и самосталне институције, ЕСЉП се није сложио са овом тврдњом. Наиме, није само суд дужан да поштује претпоставку невиности и да се суздржи од коментара пре но што је донета правноснажна пресуда, већ се то односи и на друге државне службенике и функционере. ЕСЉП налази да су непримерене изјаве полицијских званичника и те како могле утицати на јавно мњење које је могло креирати слику о кривници подносиоца представке, те да није ни било потребе за таквим изјавама које су прејудиицирале исход поступка који је управо био у току.⁸ Из овога произлази да је неприхватљиво коментарисање на начин који не чини довољну разлику између појмова осумњиченог, оптуженог и окривљеног, то јест да је посебно неприхватљиво преурањено квалификовање ситуација у дневнополитичке сврхе.

У случају *Worm* против Аустрије је утврђено да је није повређена слобода штампе услед кажњавања новинара због извештавања о кривичном поступку. Наиме, подносилац представке, дугогодишњи новинар, извештавао је о кривичном поступку против једног бившег политичара и то због пореске евазије. Подносилац представке је током много година праћења конкретног случаја написао на десетине чланака о случају и окривљеном, те је сматран за врсног познаваоца дате проблематике. У спорном чланку он је коментарисао држање окривљеног и његове одговоре на питања тужиоца, наглашавајући да ти одговори нису били уверљиви, да се окривљени континуирано и неуверљиво позивао на празнине у меморији и томе слично. Новинар је истицао и да су судија и тужилац били изванредно упућени у целокупан материјал, те да окривљени и бранилац просто нису могли изаћи на крај са њима. При томе не треба губити из вида да су у суђењу учествовале и судије поротници, дакле лаици. Имајући у виду професионални ауторитет подносиоца представке, као и тон у коме је писан читав чланак и у коме се несумњиво сугерише да све околности непобитно указују на то да окривљени просто мора бити оглашен кривим, ЕСЉП је утврдио да у овом случају национални суд није погрешно када је новинара казнио због извештавања које је могло нанети штету интересима окривљеног и које је самим тим у супротности са законом. Са друге стране, треба споменути и издвојено мишљење судије Касадевала (*Casadevall*), коме се придружио судија Јунгвирт (*Jungwiert*), а који налазе да аустријски прописи не штите довољно слободу медија. Наиме, судије истичу да једноставно позивање на "очување угледа и непристрасности суда" као основ за ограничавање слободе изражавања није довољно, јер онда таква формулација практично може довести у питање било какво извештавање о кривичним поступцима који су у

⁸ *Alenet de Ribemont* против Француске, § 32-43

току. Иако издвојено мишљење садржи одређене јаке аргументе, ипак сматрамо да није немогуће разлучити професионално и објективно извештавање од онога које је обојено личном перспективом и које евидентно нагиње ка одређеном исходу поступка. Можда је решење у томе да аутор нагласи када износи само своје лично убеђење, а када се једноставно налази у улози репортера.

Извештавање о кривичном поступку и наши медији

У нашим медијима врло често налазимо наслове у којима се осумњичени за различита кривична дела називају монструмима, убицама, лоповима или преварантима, примера ради: "Убиство бебе. Звер се правда: Убићу се, нисам крив за смрт сина" (Рафаиловић, 2015). Неретко ће након бомбастичног наслова у самом чланку уследити објашњење којим се прецизира да се лице квалификовано као силоватељ или провалник заправо још увек само сматра осумњиченим. Разуме се да ће овакви наслови по природи ствари проузроковати знатну штету по углед лица о коме је реч, па можда чак и изазвати негативне последице у смислу губитка посла или пословних контаката, те да штуро објашњење негде на средини чланка може мало шта да поправи. У том смислу посебно тешке последице могу бити по лица која раде у области васпитања и образовања деце и младих, где било који облик сумње у морални и професионални интегритет може довести у питање могућност настављања каријере, па и опстанак у датој средини. Тако је, примера ради, одмах након подношења кривичне пријаве у свим дневним новинама објављено да је наставница ликовне културе у једној гимназији у граду југозападној Србији организовала оргије са малолетном ученицом и својим познаницама (Шапоњић, 2014). Професорка је моментално суспендована, а случај је завршен споразумом о признању кривице и казном од десет месеци затвора. Разуме се да се може поставити питање да ли су и у којој мери новински наслови могли утицати на финални исход, посебно уколико се има у виду степен узнемирења који је изазван у локалној заједници, као и чињеницу да је у питању била мања и изузетно патријархална средина.

Посебно узнемирење јавности и тешке последице по оштећене може изазвати инсистирање на детаљима који би због осетљивости материје и заштите интереса оштећених малолетника морали остати тајни. Тако се у једном чланку у дневним новинама наводи да је осумњичени терао малолетницу да се скида и да је трљао полни орган о њено тело, да је приморавао да држи његов пенис у рукама, те да јој је гурао прсте у анални отвор и вагину (Екипа Курира, 2014). Поставља се питање којем и каквом интересу може да послужи информисање са оваквим појединостима и на овакав начин, посебно уколико се има у виду да бројни детаљи из чланка олакшавају откривање идентитета малолетне оштећене. Медији би у оваквим случајевима морали посветити повећану пажњу избегавању секундарне виктимизације детета која и те како може да наступи током целокупног поступка и онога што га прати (Шкулић, 2011: 350).

Даље, уочавамо да наши медији готово редовно извештавају о хапшењу осумњичених, те да у првих неколико дана по лишењу слободе наилазимо на готово истоветне чланке у свим дневним новинама, и на бескрајно понављање чињеница које посредно указују да је одређено лице учинилац кривичног дела, то јест индиција, при чему се прећуткује или недовољно јасно истиче да су индиције битно другачије од оправдане сумње и посебно од извесности у кривичном процесном праву (Грубач, 2014: 42). Наиме, основ сумње у кривичном поступку означава тек први корак у процесу сазнања на путу који би требало прећи до евентуалне уверености да учињено одређено кривично дело и да је одређено лице учинилац кривичног дела (Илић et al, 2014: 57). Након првобитног великог интересовања готово као по правилу догађа се то да се медији никада више не заинтересују за дати случај. Дакле, осумњичени никада више не добија прилику да се медијска слика о њему промени, чак ни онда када је кривични поступак обустављен, или пак донета ослобађајућа пресуда. Нажалост, ово је уско повезано са интересовањима читалачке публике коју занимају само нови и још скандалознији и грозоморнији случајеви, што разуме се није карактеристично само за нашу земљу, већ је готово општи тренд (Dowler, 2003: 109). Зато ћемо у новинама нажалост често читати наслове попут "Стравичан злочин у Новом Саду: Сатаром убио жену" (Прерадовић, 2014).

Инсистирање на монструозним кривичним делима, уз тврдње да она постају малтене дневна ствар, доприноси стварању моралне панике (Thompson, 1998: 3). При томе, статистички подаци не говоре у прилог оваквим тврдњама. Наиме, углавном су из године у годину присутне уједначене бројке када су у питању одређене групе кривичних дела.⁹ Штавише, поједини облици криминалитета су и у стагнацији. Приче о процвату криминала су својствене и многим другим државама, а на овом месту нећемо залазити у бројне и сложене разлоге због којих долази до дезинформисања (Рељић, 2014: 141). При томе, не сме се порицати да је нужно да се о изузетно негативним појавама пише и говори, као на пример о насиљу у породици или сексуалној експлоатацији малолетника. Но, исто тако је битан и начин на који се то ради, јер би било пожељно да извештавање има едукативни и превентивни смисао. Уколико при извештавању изостаје осврт на узроке појаве, на начине путем којих се она може спречити и лечити, односно упућивање на оне који могу пружити помоћ, онда такво извештавање тешко да може да служи општем интересу.

Морамо нагласити да је, слично као и у многим случајевима пред ЕСЉП, и у нашој земљи понекад доведено у питање поштовање претпоставке невиности путем давања изјава од стране државних званичника. Тако је један осумњичени за кривична дела из домена организованог криминалитета поднео тужбу против државе због изјава највиших државних званичника, укључујући и министре унутрашњих послова и правде, због тога што су га оквалификовали као онога ко се налази "на челу групе која је организована попут најснажнијих мафијашких кланова у Италији, чија је примарна делатност шверцовање кокаина" (Вечерње новости, 2010), у моменту док је кривични поступак био у

⁹ Вид. Републички завод за статистику (2013) *Пунолетни учиниоци кривичних дела у Републици Србији*. Саопштење бр. 191 од 15. јула 2014. године

току. Важно је да државни званичници својим изјавама не подривају поверење у независност и непристрасност судова, нити да у било ком облику утичу на будуће судске одлуке. С обзиром да су судови потпуно самостални и независни у свом раду, не само да нема никакве потребе, већ је и недопустиво да им се сугерише какав исход би био пожељан. Суд је тај који ће руководећи се законом, начелом материјалне истине и слободном оценом доказа оценити да ли је једно лице одговорно за конкретно кривично дело. Све друге државне институције могу и морају само да раде свој посао, не мешајући се у делокруг рада суда. Лица која испред одређених државних органа дају изјаве, треба ове постулате непрекидно да имају на памети, без обзира на то о ком осумњиченом је реч, колико је интересовање јавности и какву политичку тежину конкретни случај има. Таквим односом и ставом се јачају институције које творе правну државу и исказује се поверење у њих.

Никако не треба губити из вида то да касније утврђивање кривице једног лица правноснажном судском пресудом не ослобађа државу од одговорности за претходно кршење претпоставке невиности. Ову тврдњу потврђује пресуда ЕСЈП у случају Матијашевић против Србије,¹⁰ у коме је утврђено да се Србија оглушила о обавезу поштовања претпоставке невиности. Наиме, у решењу о продужењу притвора суд у Србији је констатовао да је окривљени починио кривична дела која му се стављају на терет оптужбом, и да зато постоји бојазан да би окривљени могао наставити са вршењем кривичних дела уколико би остао на слободи. ЕСЈП у образложењу одлуке којом је утврдио повреду права окривљеног истиче да судске одлуке као и изјаве званичника не смеју износити претпоставку да је окривљени крив пре него што је одлука о кривици донета од стране суда и на законом прописани начин, јер се тиме изиграва претпоставка невиности као једно од фундаменталних права.¹¹ ЕСЈП није уважио образложење наше државе да је у питању била само непрецизна формулација у решењу о продужењу притвора, а истакао је и да то што је Матијашевић на крају оглашен кривим и осуђен на осам година затвора никако не утиче на обавезу да се свачије право на претпоставку невиности поштује.

Закључак

Кривичним правом се штите најзначајније вредности једног друштва (Стојановић, 2005: 21) те је потпуно природна потреба јавности да буде упућена у кривична дела која се извршавају свакодневно око нас. Међутим, кривично право вршећи своју заштитну функцију истовремено треба да служи и утицају на друге да не чине кривична дела, односно изражавању друштвене осуде за кривично дело, јачању морала и учвршћивању обавезе поштовања закона, а све у складу са чл. 42 Кривичног законика (*Службени гласник РС*, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014). Остваривању свих ових функција доприноси једино об-

¹⁰ Представка бр. 23037, пресуда од 19. септембра 2006. године

¹¹ Матијашевић против Србије, § 45.

јективно, истинито, аргументовано и на одговарајућим правилима засновано извештавање. У противном извештавање о тешким кривичним делима и људским трагедијама проистеклим из њих служи остваривању лаке зараде и задовољавању пуке знатижеље свих нас. Тиме се очигледно не подстиче друштвена кохезија, нити се развија осећање емпатије, већ се напротив развија апетит за сензационалистичким причама, као да је реч о филмовима и романима, а не о реалним догађајима који нас све погађају.

Како би се опште прилике поправиле неопходне су одређене промене у раду медијских посленика, али и носилаца јавних функција. Када је реч о медијима, треба подстицати одговорно извештавање. То значи да би новинари који пишу о криминалитету требало да буду упућени у основе нашег кривичноправног система, примера ради да разликују појмове осумњиченог, окривљеног и осуђеног, или да о малолетним оштећеним пишу на начин који ће заиста очувати тајност њиховог идентитета. При томе, потребно је да се претпоставка невиности поштује суштински, а не само формално, што значи да и онда када користе термине попут "осумњичени, основи сумње и незваничне информације" новинари треба да пишу аргументовано, одговорно и уз студиозно проверавање својих извора. Још већа одговорност је на државним званичницима, који у жељи да истакну добре резултате свог рада не смеју губити из вида претпоставку невиности и уставно право сваког лица да о његовој кривици одлучује само суд. У том смислу они који су позвани да јавно иступају треба да се руководе пресудама ЕСЈП, који већ деценијама обавезује државе на накнаду нематеријалне штете у случајевима када је дошло до повређивања права окривљених.

Потпуно и адекватно извештавање медија и оглашавање државних званичника утицало би позитивно и на општи развој правне културе и на боље разумевање функционисања кривичноправног система од стране шире јавности. Тиме би се разлучило право јавности да зна од жеље да јавност суди унапред на основу новинских наслова. Такво извештавање би могло допринети и јачању генералнопревентивне функције кривичног права, што значи да би делатност медија, уз њихову сасвим нормалну тежњу да постигну што бољи рејтинг и зараду, служила и једној општекорисној сврси.

Литература:

1. Grubač, M. (2014): *Krivično procesno pravo, priručnik za polaganje правосудног испита*. Beograd. Projuirs.
2. Dowler, K. (2003): Media consumption and public attitudes toward crime and justice: The relationship between fear of crime, punitive attitudes, and perceived police effectiveness. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 10 (2), 109-126.
3. Ilić, G. et al. (2014): *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*. Beograd. Službeni glasnik.
4. Lee, M. (2007): *Inventing Fear of Crime: Criminology and the Politics of Anxiety*. Portland. Willan Publishing.

5. Macovei, M. (2004): *Freedom of Expression: A Guide to the Implementation of Article 10 of the European Convention on Human Rights*. Strasbourg. Council of Europe.
6. Preradović, Lj. (2014): Stravičan zločin u Novom Sadu: Satarom ubio ženu. *Večernje novosti*, 29. avgust 2014. godine, dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.htm> l:507767-Satarom-ubio-Zenu (20. jun 2015)
7. Rafailović, J. (2015): Ubistvo bebe. Zver se pravda: Ubiću se, nisam kriv za smrt sina. *Kurir*, 20. jun 2015. godine, dostupno na: <http://www.kurir.rs/crna-hronika/ubistvo-bebe-zver-se-pravda-ubicu-se-nisam-kriv-za-smrt-sina-clanak-1826393> (20. jun 2015)
8. Reljić, S. (2014): Kratka istorija spina, *Kultura polisa*, 11 (25), 139-161.
9. Sine Autore (2014): Nastavnik iz pakla: Silovao devojčicu 4 meseca, pretio joj da će proći kao Tijana!, *Kurir*, 29. oktobar 2014. godine, dostupno na: <http://www.kurir.rs/crna-hronika/nastavnik-iz-pakla-manijak-silovao-devojci-cetiri-meseca-clanak-1600877> (20. jun 2015)
10. Sine Autore (2010): Šarić tužio državu, *Večernje novosti*, 13. septembar 2010. godine, dostupno na: <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:299860-Saric-tuzio-drzavu> (20. jun 2015)
11. Stojanović, Z. (2005): *Krivično pravo-opšti deo*. Beograd. Pravna knjiga.
12. Surette, R. (2011): *Media, Crime and Criminal Justice*. Belmont. Wadsworth.
13. Yewkes, I. (2011): *Media & Crime*. London. Sage publications.
14. Thayer, J. (1987): The Presumption of Innocence in Criminal Cases. *The Yale Law Journal*, 4 (6), 185-212.
15. Thompson, K. (1998): *Moral Panics*. London. Routledge.
16. Šaponjić, Z. (2014): Orgije u ateljeu: Profesorka i frizerka četiri godine zlostavljale učernice, *Kurir*, 29. januar 2014. godine, dostupno na <http://www.kurir.rs/horor-u-novom-pazaru-profesorka-seksualno-zlostavljala-maloletnu-ucenicu-clanak-1202669> (20. jun 2015)
17. Škuljić, M. (2011): *Maloletničko krivično pravo*. Beograd. Pravni fakultet.

CRIMINAL PROCEDURE AND REPORTING IN THE MEDIA

Summary: The public has the right to be informed about the work of the judiciary, and about the outcome and course of the criminal proceedings, especially when it comes to serious crimes, and crimes committed by public figures. Similarly, defendants have rights which must not be violated by inadequate reporting. The balance between timely and complete information for the public and respect for the rights of defendants ought to be achieved, and also freedom of expression with the smooth progress of the criminal proceedings. Therefore, the aim of this paper is to present the normative framework regulating this area in Serbia, and also to present the practice of the European Court of Human Rights relating to the articles 6 and 10 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The paper concludes with some recommendations for the improvement of the practice in the Republic of Serbia.

Key words: criminal proceedings, the presumption of innocence, the European Court of Human Rights, freedom of expression